

GEMEENTE-ZIJN IN EEN POSTMODERNE TIJD

Lezing te Kampen in het jaar 2000

Inleiding

Er is bij veel mensen het gevoel te leven in een kentering der tijden. We laten een tijdperk achter ons en treden een nieuw tijdperk binnen. Al enige decennia worden hier ook wetenschappelijke studies aan gewijd waarin m.n. filosofen en cultuurhistorici onderzoek doen naar de veranderingen in onze tijd. Men formuleert: het tijdperk van de moderne mens gaat over in het tijdperk van de postmoderne mens. Dat roept de vragen op: wat bedoelt men in dit verband met modern? Wat bedoelt men met postmodern? Wat zijn precies de veranderingen? Constateren we die ook bij onszelf? En wat is de invloed van die veranderingen op ons leven en ons geloven? We proberen hier iets van de vermeende kentering te schetsen. Aan het slot stellen we ons de vraag of we hier als kerk beleid op moeten/kunnen maken.

Tegelijk is van belang te stellen dat de nu volgende schets niet bedoeld is om allerlei gedrag een waardeoordeel te geven. Het onderscheid dat hier gemaakt wordt tussen modern en postmodern is slechts een hulpmiddel om iets van het levensgevoel in onze dagen onder woorden te brengen.

De moderne mens

Men denkt dan aan de mens die mondig werd, zichzelf een oordeel ging vormen in plaats van zonder meer de meningen van het voorgeslacht of van autoriteiten te aanvaarden. Het is de moderne mens die zich durft te verzetten tegen knechtende overheden en tegen de leer van de kerk. De Franse Revolutie is er een voorbeeld van met haar leus 'vrijheid, gelijkheid, broederschap', maar evenzeer een Galileï die tegen de leer van de kerk in beweert dat de aarde om de zon draait in plaats van andersom.

De moderne mens werkt op allerlei terrein aan emancipatie, met de bedoeling ieder mens zelfstandiger, vrijer, blijer te maken. Daarbij worden vaak grote ideologiën ontworpen die deze verbetering van de wereld moeten bewerkstelligen. Humanisme, Idealisme, Socialisme, Marxisme, Liberalisme, Kapitalisme, en noem maar op, maar ook nieuwe christelijke theologiën behoren tot deze 'grote verhalen' die mensen in beweging moeten zetten in de richting van een aarde vol vrede en gerechtigheid. Men gelooft in het 'kunnen' van mensen, in de 'maakbaarheid' van de samenleving. Daarbij wordt vooral vertrouwd op het verstand van de mens waarmee hij de werkelijkheid om zich heen kan *begrijpen* en kan herscheppen, volgens de regels van de logica. De mens heeft hier geen magie of geheimzinnige mysteriën meer bij nodig. Hij kan het zelf wel af, hij is zichzelf tot wet. Velen zeggen de bijbel vaarwel als een magisch en irreëel boek, en zetten zich in om de hele wereld te 'onttoveren', te 'ontgeestelijken', te 'ontzielen'. En wat moet een mens met 'God' als hij toch zelf tot zoveel in staat is? 'God' is slechts een gelegenhedsoplossing bij vragen die wij nog niet helemaal naar tevredenheid kunnen beantwoorden; maar met even geduld zullen we ook de laatste geheimen in het heelal wel ontsluiten.

De postmoderne mens

Postmoderne filosofen van onze tijd lijken het over één ding eens te zijn: na *Auschwitz* is definitief het postmoderne tijdperk begonnen; waarbij 'Auschwitz' de symboolnaam is geworden voor de hele Sjoah, de methodische vernietiging van miljoenen mensenlevens. Na Auschwitz is niets meer hetzelfde. Ook al zijn er nog miljoenen mensen die de schok van Auschwitz niet gevoeld hebben, deze schok werkt door, ook in het onbewuste leven van de westerse mens.

De postmoderne mens gelooft niet meer in de idealen die de moderne mens koesterde. Met

Auschwitz zijn voor de postmoderne mens al die idealen failliet. Auschwitz betekent niet ‘slechts’ het einde van zes miljoen Joden, maar betekent het einde van de mens (het humanum), het einde van de wetenschap (want de wetenschap is kennelijk zo norm-loos dat ze tot alles in staat is, ook in dienst van Auschwitz), het einde van de moraal (wat heet hier nog moraal?) en het einde van het christendom (want het christendom beschermde Gods oogappel niet).

Als alle emancipatiebewegingen en alle ‘grote verhalen’ tenslotte nog deze vrucht kunnen baren, dan verdampen die als rook. De postmoderne mens gelooft dus niet meer in ‘grote verhalen’, prachtige ideologiën. Hij gelooft niet in eeuwig bindende afspraken als uitgangspunt of fundament van (wetenschappelijk) denken, gelooft niet in een basis om iets op te bouwen. Hij gelooft niet in vaste afspraken, in een partij, in een waarheid. Hij vormt dus ook zelf geen partij, geeft zijn waarheid voor een ander (want er zijn er immers vele?). Ook het westerse denken is maar een van de vele vormen van denken op deze wereld.

Het leven van de postmoderne mens bestaat uit vele fragmenten. En hij loopt met zijn leven van het ene fragment naar het andere. Het leven van de postmoderne mens is dan ook gefragmentariseerd; er zijn allemaal aparte wereldjes: het wereldje van de economie, van de politiek, van de sport, van thuis, van op je werk, enzovoort. Er is geen samenhangend geheel van normen en waarden, elk wereldje heeft zijn eigen normen.

De postmoderne mens wisselt gemakkelijk van partij, van kerkgenootschap, van kerk naar wereld (en andersom). Hij doet een eindje mee, zolang het hem uitkomt, en kan vervolgens weer voor jaren of voorgoed verdwijnen. Hij leeft niet met een regulerend ideaal, maar hij experimenteert. Hij leeft niet met grote, maar juist met kleine verhalen: de moeite van de dag, de ontmoeting met die ene mens, die prachtige gedachte; en dat is het dan voor dat moment. Hij is zeer argwanend ten opzichte van grote woorden als ‘zin’ en ‘doel’. Het leven is veeleer voor hem een chaos, zinloosheid. Anders dan bij de moderne mens mag van hem trouwens het woord ‘God’ best weer klinken, als dat woord dan maar niet direct weer wordt aangekleed met allerlei hoogdravende concepten die het leven moeten gaan reguleren. Eerder betekent ‘God’ voor hem een geheim, een ‘leegte’, door geen mens in te vullen. Wie zal immers zeggen wat *de* waarheid is? De postmoderne mens leeft met vele waarheden naast elkaar. Hij zoekt geen consensus, hij waardeert de verschillen en een dissensus. Alles is vluchtig voor hem, alles in beweging. Ad-hoc-groepen en –belangen spreken hem meer aan dan het vasthouden aan tradities. Hij kan dan ook heel opportunistisch zijn: meer handelend gegeven een situatie dan trouw aan een bepaald principe, meer ‘vlinderend’ dan loyaal, meer in beweging en dynamisch dan statisch.

De twee gezichten van het postmodernisme

Beide levensgevoelen, modern en postmodern, herkennen we bij onszelf. Zoals gezegd: we koppelen er geen waardeoordeel aan. Dit is ‘gewoon’ de geest van de tijd, en daar ademen we allemaal in.

Ik wil nu echter nog nader ingaan op het postmodernisme voordat we bekijken hoe we kerk zouden kunnen zijn in deze tijd.

Vanuit modern gezichtspunt gezien worden alle postmoderne levensuitingen negatief beoordeeld. Daardoor heeft over het algemeen de term ‘postmodern’ een negatieve klank. In studies die de laatste jaren verschijnen wordt echter de vraag geopperd of dat terecht is. Men signaleert *twee gezichten*, twee uitingsvormen van het postmodernisme. De een is inderdaad negatief: het *nihilisme*. Maar de ander daarentegen ook positief te beoordelen; ik noem die maar: de *zoekende mens*.

Het negatieve gezicht: nihilisme

Wie de woorden en begrippen die bij de postmoderne mens horen op zich laat inwerken, is

niet verbaasd als hij merkt dat deze mens nergens meer in gelooft, nergens meer in geïnteresseerd is, voor niets meer warm loopt. Zinloos en doelloos gaat hij door het leven. Met het laatste restje modernisme dat nog in hem is, probeert hij alleen het eigen leven te veraangenamen. In een poging temidden van de leegte van het leven nog iets te voelen en te beleven heeft deze mens aandacht voor het extreme, het plezier, nieuwe prikkels van genot of pijn die het bestaan dragelijk tot leuk moeten maken. Maar niets doet er echt toe. *Anything goes*, alles is goed, alles mag, alles is toegestaan, het doet er niet toe. De kunstenaar, de galeriehouder, de criticus en het publiek scheppen gezamenlijk genoeg in *n'importe quoi*, het-geeft-niet-wat. Het zijn (anders dan veel andere postmoderne mensen waarover het straks gaat) mensen met weinig weerstand of kritisch vermogen. Ze laten zich gemakkelijk beïnvloeden. Wie wil, kan gemakkelijk misbruik van hen maken. Producenten storten zich begerig op deze markt om daar rijk van te worden. Met steeds groter wordende advertenties en alsmaar excentriekere tv-reclames dingen ze naar de gunst van deze consumenten. Nuttige maar ook overbodige zaken worden hen aangedrongen onder het motto: je telt niet mee als je dat niet hebt. Het gaat dus in feite niet eens om het product, het gaat om de signaal-functie van het product: een auto wordt niet gekocht als vervoersmiddel, maar om in *gezien* te worden. Baudrillard: Consumptie is veranderd in een dimensie van status en prestige, van nutteloos zijn stand ophouden tegenover de burens.

De nihilistische mens wordt meegezogen in een wereld van schijn, en creëert voor zichzelf een schijnwereld. Hij ziet het verschil niet meer tussen echt en namaak. Het reële leven lijkt te worden weggeduwd door een 'overreëel leven', waarin modellen voor het leven staan: het *ideale* huis, de *ideale* seks, de *ideale* mode, enz. Op televisie en via spelletjes, quizen en testen wordt het leven gesimuleerd, en men beseft niet meer dat het simulatie is en gaat er serieus op in (bijv. dokters in tv-series die duizenden brieven krijgen met verzoeken om raad). Diepgang is niet bepaald een woord dat thuishoort in deze kring. Oppervlakkigheid is troef. Centraal staat de bevrediging van de eigen verlangens.

Deze postmoderne mens is verstoken van alle zin, zonder echte vreugde, zonder energie, zonder hoop in en voor de wereld.

Het positieve gezicht: de zoekende mens

Er zijn echter vele postmoderne mensen die uit de hierboven genoemde maalstroom willen blijven. Ze kunnen er wel eens even in mee drijven, maar ze hebben met deze nihilistische wereld verder weinig of niets op. Zij kiezen niet voor kwantiteit, maar voor een kwaliteit van bestaan.

Zij zijn zeker postmodern, in de zin zoals we dat woord hebben omschreven. De 'grote verhalen' zijn voor hen failliet. Maar die constatering werkt bij hen als een *erkenning* van de kleinheid van de mens. Vanuit de erkenning van te hoog gestelde idealen waken zij voor verdere menselijke zelfoverschatting. Veeleer oefenen zij zich in een nieuw soort nederigheid: wie ben ik nu helemaal als enkele mens? Doe maar gewoon, dan doe je gek genoeg. Pas op dat je je eigen normen niet aan anderen opdringt, laat de ander in zijn waarde; meer dan dat: leg je oor te luister bij anderen om van hen te leren. *Openheid* en *ruimte geven* staan in deze postmoderne wereld hoog genoteerd. Deze wereld is multicultureel en multireligieus. En ieder mens *zoekt* in die wereld naar een weg om te gaan.

Deze postmoderne mens zal dus ook niet eens even de wereld hervormen, of het verleden en de tradities overwinnen; verre daarvan (dat zou modern gedachtengoed zijn). Nee, hij legt zijn oor te luister, ook bij het verleden, ook bij de traditie waarin hij zelf is groot geworden.

Zonder daarover denigrerend te spreken. Van groot belang zijn voor hem de *teksten* zoals die in het verleden zijn opgeschreven. Heel het leven komt immers in taal/teksten en beelden naar ons toe. Hij leest die teksten echter niet als oeroude waarheden die wij moeten beamen, want geen mens (dus ook de bijbel niet) is in staat te beschrijven wat waar en werkelijk is. Teksten

zijn echter wel interpretaties en als zodanig waardevol: mensen hebben daarin *omschreven* wat voor hen van belang is. Ze hebben woorden gezocht voor datgene wat toch in feite niet te beschrijven is. Teksten, woorden, letters zijn dus in feite *vensters*; je kunt daar doorheen zien naar een bedoeld panorama. Elk woord is *verwijzend*. Het gaat er nu om deze taal en dit leven niet dom *over te nemen* maar die *existentieel* en *echt* in het eigen *persoonlijk* leven te *hernemen*. Hij gelooft dus niet in *de* uitvoering, niet in *het* verhaal, maar wel in (vele) authentieke uitvoeringen en een menselijk verhaal. Integer wil hij zijn weg gaan, zonder pretenties, zonder autoritair gedrag. Met zijn eigen leven, de invulling die hij aan eigen leven geeft, en met eigen taal kan hij op zijn beurt voor een ander een *verwijzing* zijn naar hoe leven moet zijn bedoeld. Maar niemand heeft de waarheid of de wijsheid in pacht, niemand heeft *de* levensstijl waaraan alle anderen zich moeten conformeren. Er wordt gezocht naar een kwaliteit van leven, persoonlijk (niet als partij) waar een uitstraling ten goede van uit moet gaan.

Men is dus wel degelijk op de ander betrokken. Verantwoordelijkheid, gerechtigheid en solidariteit staan hoog in het vaandel. Maar het zijn woorden die altijd weer moeten worden vertaald, in kleine stukjes, in kleine verhalen, in het eigen kleine leven; ze moeten worden *gezocht*. Ook voor 'God' is in deze levens een plaats. Er mag juist weer mysterie zijn. Maar dat blijft dan ook echt mysterie; wie God precies is, wordt niet ingevuld. Want welk mens zou weten wie Hij is? Hij is onkenbaar, of Hij is *leegte*, zo wordt gezegd; dwz. oninvulbaar, maar niet leeg doch vol van talloze mogelijkheden. En dat Hij er is *verplicht* de mens iets van het leven te maken, verplicht tot ethiek. Diverse postmoderne filosofen hebben daardoor grote aandacht voor juist de joodse ethiek en het daarachter liggende joodse denken. Deze ethiek, manier van *doen*, prefereren zij verre boven de *denkbeelden*, de dogma's van de christelijke theologie en kerk.

Of dat allemaal iets oplevert, is voor deze postmoderne mens minder relevant. Hij gelooft niet meer in 'grote toekomsten' zoals die zo vaak zijn beloofd. Het gaat hem niet om het uiteindelijke resultaat, het gaat hem om het leven in het moment, hier en nu er zijn voor een ander. Niet wat een daad oplevert is relevant, maar wat in een daad wordt uitgedrukt is van belang: mens zijn met elkaar; wie de ander ook is, van welke cultuur, van welke kleur, van welke religie ook.

Postmodern geloven

Mensen met een postmodern levensgevoel zijn dus niet per definitie nihilistisch. Integendeel, heel veel postmoderne mensen zoeken een weg ook in geloof. Maar ze voelen zich niet verbonden aan kerkelijke structuren of verplicht aan een bepaalde theologische leer of stroming. Je krijgt ze dus ook niet warm voor zoiets als SOW, want ze zoeken so wie so niet een bepaalde eenheid. Zij leven hun leven samen met anderen, maar juist in diversiteit. Ze geloven niet in duidelijk omschreven grenzen, maar in openheid en ruimte. En zo willen ze ook hun geloof invullen. Zij zijn op zoek naar hun eigen authentieke geloofsbeleving. Hiertoe putten ze dankbaar uit allerlei verschillende tradities; ze hernemen elementen uit hun eigen traditie en geloofsopvoeding, maar nemen even goed heel andere fragmenten uit andere culturen en kerkelijke of godsdienstige tradities daarin op.

Is er nu een manier van kerk-zijn te creëren waarin postmoderne mensen willen deelnemen? Is daar door een kerkenraad beleid op te maken? Ik herinner eerst nog eens aan wat Bonhoeffer ooit al gezegd heeft, als zag hij die postmoderne mens al aan de horizon verschijnen. Hij werd vermoord in de grote nacht over Europa. Het is of hij voorvoelt dat christenen in de toekomst nieuwe wegen zullen moeten gaan, wellicht zelfs een nieuwe taal moeten vinden op weg naar authentiek en echt mens-zijn:

'Wij zelf moeten ons weer bezinnen op de basiselementen van ons kennen. Wat betekenen:

verzoening en verlossing, wedergeboorte en Heilige Geest, liefde voor de vijand, kruis en opstanding, leven in Christus en navolging van Christus? Deze begrippen liggen zover van ons af, dat we er bijna niet meer over durven praten. In de overgeleverde woorden en handelingen vermoeden wij iets volkomen nieuws, iets revolutionairs, maar we kunnen het nog niet bevatten of onder woorden brengen. Dat is onze eigen schuld. Onze kerk, die deze jaren alleen gevochten heeft voor zelfbehoud alsof ze een doel was op zich, is niet in staat het verzoenende en verlossende woord te brengen aan de wereld en de mensen. Daarom moeten de oude woorden wel hun kracht verliezen en verstommen. Ons christen-zijn zal in deze tijd bestaan uit slechts twee elementen: bidden en onder de mensen het goede doen. Elk denken en praten en organiseren van christenen moet herboren worden uit dat bidden en dat doen. De gedaante van de kerk zal sterk veranderen. Iedere poging om haar voortijdig weer een machtige organisatie te geven, zal een vertraging betekenen in haar verandering en zuivering. Het is niet aan ons de dag te voorspellen –maar die dag zal komen- dat er weer mensen geroepen worden om zó Gods Woord te spreken dat de wereld er onder verandert en zich vernieuwt. Het zal een nieuwe taal zijn, volkomen a-religieus misschien maar bevrijdend en verlossend als de taal van Jezus; de mensen zullen ontsteld zijn maar zich gewonnen geven aan haar kracht; een taal van een nieuwe rechtvaardigheid en waarheid, een taal die de vrede verkondigt tussen God en de mensen en de nabijheid van zijn Rijk.’

Gemeente-zijn A.D. 2000

1. Nieuwe aandacht voor de Tekst

We hebben geconstateerd dat de (spirituele) postmoderne mens grote waardering heeft voor oude *teksten*. Die teksten leest hij als vensters op een panorama, als *verwijzend* naar een onzegbare werkelijkheid. De grootste werkelijkheid waarnaar verwezen kan worden is God zelf, maar Die is dus ook *onzegbaarder* en minder invulbaar dan wat en wie dan ook. Tegelijk inspireert juist deze *Ene* (die niet-invulbaar maar tegelijk onuitputtelijk is) tot een *veelheid* van geleefde *waarheden*, tot een ethische levensstijl. De *joodse levensstijl* blijkt daarbij voor de postmoderne mens intrigerend te zijn.

Het eerste wat de kerk van de toekomst m.i. dan ook zou moeten doen is zich met hernieuwde aandacht te richten op de voor haar heilige *Tekst*, de Schriften van Oude en Nieuwe Testament. Anders echter dan in het verleden zou ze daarbij veel meer op vier elementen moeten letten, namelijk:

- a) *De Hebreeuwse wortels van de Tekst*. OT en NT zijn door Joden geschreven en moeten daarom vanuit joods gedachtengoed en vanuit de joodse traditie worden verstaan. Ook Jezus moet verstaan worden uit de joodse traditie; Hij heeft als een Joodse man, Jehoshuah geheten, in overeenstemming met de joodse Tenach geleefd, en het NT wil daarvan getuigen, in die zin dat Hij de Tenach geleefd heeft als geen ander. Als we het Hebreeuwse denken meer tot norm nemen dan het nu nog gangbare Griekse denken, zal het ons bewaren voor (nieuwe) abstracte concepten en ons juist sterken in *concretie*, aandacht voor concrete gebeurtenissen en het concrete leven, een er-zijn-metterdaad voor elkaar.
- b) *Het verwijzend karakter van de Tekst*. De woorden en zelfs elke letter van de Tenach zijn als *vensters* bedoeld, *verwijzend* naar een werkelijkheid en niet de werkelijkheid zelf. Heschel: ‘Wat gemeten, gewogen of berekend kan worden, kan nauwkeurig onder woorden worden gebracht. Maar beweringen die het wezen van de werkelijkheid beogen weer te geven of het aspect van mysterie en grootsheid, zijn altijd onderwaarderingen; ontoereikendheid is hun onmisbare trek. Wij beschikken dus niet over woorden of symbolen die toereikend zijn om God of het mysterie van het bestaan te beschrijven’. ‘De

zekerste manier om openbaring niet te begrijpen is haar letterlijk te nemen, zich voor te stellen dat God de profeet per interlokale telefoon toesprak. Toch raken de meesten van ons op die dwaalweg, omdat we vergeten dat de hoofdzonde bij het denken over de uiteindelijke vragen *de letterlijke gezindheid* is. De vergissing van de letterlijke gezindheid is de veronderstelling dat dingen en woorden maar één betekenis hebben.’

- c) *De onuitsprekelijkheid van de NAAM*. De postmoderne idee dat God onkenbaar is, onzegbaar en niet-invulbaar, en tegelijk een onuitputtelijke Bron, spoort geheel met het gegeven dat *de NAAM een geheimenis* is die alle menselijk denken overstijgt. Wij leven met een mysterie, niet met een wiskundige formule. Laten we dus bescheidener zijn in alles wat wij over God menen te kunnen zeggen. Al ons spreken is een spreken vanuit geloof/vertrouwen. Heschel: ‘God is de grote geheimenis, maar ons geloof in Hem leert ons meer over Hem dan verstand of waarneming kan vatten.’
- d) *De vele betekenissen van de Tora*. Het christendom poneerde één betekenis, één waarheid waarin allen moesten overeenstemmen. De joodse idee is dat de Tora heeft geklonken in 70 talen (voor alle volken) of in zoveel talen als er mensen zijn; dwz. ieder hoort de Tora op eigen wijze en geeft zijn/haar eigen antwoord. En elk antwoord is even waar, is van evenveel betekenis. Postmoderne voorliefde voor *dissensus* is dus al met de Tora gegeven.

2. Het belang van het *Hernemen*.

We zeiden al eerder: Teksten, woorden, letters zijn in feite *vensters*; je kunt daar doorheen zien naar een bedoeld panorama. Elk woord is *verwijzend*. Het gaat er nu om deze taal en dit leven niet dom *over te nemen* maar die *existentieel* en *echt* in het eigen *persoonlijk* leven te *hernemen*. Zodat de werkelijkheid waarnaar verwezen wordt als het ware opnieuw zichtbaar wordt in de herneming die in iemands leven zichtbaar wordt. In deze herneming lijken mij 5 punten van belang:

a) Authenticiteit en integriteit.

De herneming hoeft niet origineel te zijn, maar wel authentiek, echt en doorleefd in deze persoon. De taal die wordt gesproken is de eigen taal, de praxis die getoond wordt, is in overeenstemming met het gesprokene. Woord en daad zijn een. Wie zich bijvoorbeeld verdiept in leven en denken van Bonhoeffer of Marquardt wordt getroffen door de betrokken toon in hun theologisch denken. Ze vertellen geen abstracties of mogelijke leermodellen, maar leven zelf ook het door hen geleerde. Bulhof: het gaat om een existentiële eenheid tussen kennis en levenspraxis, tussen boekenwijsheid en levenswijsheid. Marquardt stelt dat iemand die zelf niet gelooft niet aan theologie moet doen.

Daarnaast gaat het om integriteit. Bulhof: ‘Verzet tegen onmenselijkheid in de vorm van integriteit is in alle samenlevingen nodig. Het soort mensen dat verzet pleegt door integer en menselijk te zijn (..) valt niet op als typische ‘verzetmensen’: zij lopen niet met spandoeken voorop en werpen zich niet op als degenen die de waarheid in pacht hebben. Zij manifesteren zich ook niet als groep naar buiten. Zij leven ieder op zijn manier, op zijn eigen plek, in ruimte en tijd van elkaar gescheiden, maar gehoorgevend aan de oproep tot menselijkheid en gemeenschap. Toch: ondanks hun onzichtbaarheid zijn zij voor wie ogen heeft om te zien wel herkenbaar – aan de kwaliteit van hun leven, aan een soort ‘uitstraling ten goede’.’

Voor de postmoderne christen betekent dit dus: geen woorden meer, gesproken of gezongen, die niet sporen met de eigen levenspraxis en er zijn ‘ten goede’

b) Relativering.

Relativisme (ach, wat doet het er eigenlijk allemaal toe) leidt tot nihilisme. Goede relativering (de dingen van het leven zien in relatie tot de Ander/ander) brengt tot leven. Vanuit de betrokkenheid op de Ander/ander ontstaat ootmoed en verschuift de positie van

het 'ik' naar achteren. Zoals in de Hebreeuwse taal het 'ik' pas komt na Hij/hij en Gij/jij. Maar juist zo kom 'ik' terecht: antwoordend op de Ander/ander.

Voor de postmoderne christen betekent dit dus: leven in ootmoed.

c) Openheid en dissensus.

Vanuit het besef van eigen kleinheid, en vanuit de wetenschap van de vele waarheden, is er echte interesse in de 'hernemingen' van anderen. In de wetenschap: samen met alle heiligen..... Gezocht wordt naar de echte ontmoeting met die andere mens. Dat wil zeggen dat ook de eigen herneming in dit gesprek wordt ingebracht, zodat het gesprek existentieel gevoerd kan worden. Hierin gaat het er niet om elkaar te overtuigen, maar van elkaar te leren. En ook waar de ander hemelsbreed van mij verschilt, blijft hij 'beeld van God' voor mijn aangezicht. Heschel: 'To meet a human being is an opportunity to sense the image of God, the *presence* of God. According to a rabbinical interpretation, the Lord said to Moses: 'Wherever you see the trace of man there I stand before you...' When engaged in a conversation with a person of different religious commitment, if I discover that we disagree in matters sacred to us, does the image of God I face disappear? Does God cease to stand before me?'

Voor de postmoderne christen betekent dit dus: elk ander ontmoeten als iemand door wie je de mogelijkheid ontvangt samen meer mens te worden.

d) Ethiek.

Het hernemen kan niet zonder levenspraxis. Er wordt iets van ons gevraagd. Op ons rust de verplichting het goede te doen. Onze verantwoordelijkheid is het Koninkrijk te zoeken *en zijn gerechtigheid*.

Voor de postmoderne christen betekent dit dus: Bidden en doen (Bonhoeffer)

e) Utopie.

Het kon wel eens wezenlijk bij het messiaanse leven horen dat er geen plaats voor is in deze wereld. Dan nog gaat het erom integer en klein je weg te gaan.

Niettemin zijn Jood en christen gegrepen door het visioen van de nieuwe aarde, de messiaanse wereld die komt. Zij leven in geloof dat hun leven om Gods wil zin heeft en zaad is voor een nieuwe toekomst, utopie of niet. Deze hoop stijgt ver boven al het postmodern levensgevoel uit.

3. Leven met elkander.

In de gemeente van Christus wordt het geloof gebouwd rondom de Tekst, de Schriften. Daar wordt de Schrift *hernomen* in zang, gebed en prediking. Daar wordt het *leven met elkaar* geoefend en gevierd. Daar wordt toegerust tot dienst aan de wereld. Vier thema's lijken mij van belang in de postmoderne gemeente.

a) Mensen van 'de Weg'

Eén van de oudste termen voor christenen is 'mensen van de Weg'. Met 'de Weg' werd dan bedoeld op Jezus. Deze term duidt direct de *dynamiek* aan die er in het christelijk leven zit. Wij *volgen* iemand. Wij *zijn op weg*. Opgenomen worden in het Verbond betekent de weg van Abraham en van Christus voortzetten. Ondanks alle ethische verscheidenheid *herkennen* we elkaar daarin, als 'mensen van de Weg', lerend en levend uit en bij de Schriften, woord en daad zijn één.

b) Christus staat tussen ons in

Wij hebben elkaar niet uitgekozen. Wij zijn aan elkaar gegeven om Jezus' wil. Dat wil zeggen: wij 'hebben' elkaar niet maar zijn ieder 'van Christus'. Maar in en via Hem 'hebben' we elkaar dan ook echt. Deze wetenschap betekent echter wel dat we beseffen dat ieder ander vrij is, zijn/haar eigen *weg* met Christus gaat. Het gaat er dus niet om de ander te vormen naar eigen inzicht of beeld. Voor het gemeente-zijn betekent dat

tweeërlei:

- *ruimte en openheid*: wij laten de ander de ruimte om een eigen weg met Christus te gaan, ook waar hij van onszelf verschilt in levensstijl; en wij delen eerlijk (de verschillen in) geloofsbeleving in de hoop van elkaar te leren
- *vieren van elkaars aanwezigheid*: wij genieten van het feit dat wij aan elkaar gegeven zijn, en Christus ons gegeven is; sterker: wij beseffen dat wij om Jezus' wil deel zijn van een gezin, broeders en zusters, en laten de normen van dat gezin prevaleren boven die van bloedbanden

c) Leerschool en oefenplaats

De Tekst in ons midden is *bron en verwijzing* in ons leven. Wij putten uit deze bron, tegelijk beseffen we dat de bron meer is dan wij ervan vernemen, verwijst naar het geheim dat God zelf is. Wij leven met een Mysterie in ons midden. Dit Mysterie vormt ons *samenleven*, is bepalend voor de onderlinge *ontmoeting* tussen mensen (binnen en buiten de gemeente) en voor onze persoonlijke *levensstijl*. Zo oefenen wij met elkaar een leven zoals door God bedoeld is.

d) Gevecht tegen alles wat het Evangelie bedreigt

In de postmoderne cultuur

zet de gemeente vraagtekens bij

relativisme

abstracte concepten

exclusiviteit

fundamentalisme

nihilisme

new age gevoelens

onrecht

geweld

uitbuiting en vernietiging

komt zij op voor

betrokkenheid

concrete levensstijl

zegenen van heel de wereld

inclusief denken

verantwoordelijkheid

wie lijden in de wereld

gerechtigheid

sjaloom

de waarde van elk schepsel

Voor deze lezing werd dankbaar gebruik gemaakt van:

Ilse N. Bulhof, *Van inhoud naar houding; een nieuwe visie op filosoferen in een pluralistische cultuur*, Kampen 1995

Coert H. Lindijer, *Postmodern bestaan; menszijn en geloven in een na-moderne cultuur*, Zoetermeer 1998

Dietrich Bonhoeffer, *Verzet en overgave*, Baarn 1974 (vertaling van *Widerstand und Ergebung*)

Dietrich Bonhoeffer, *Leven met elkander*, 's-Gravenhage 1952

J. Hendriks, *Gemeente als herberg; De kerk van 2000 – een concrete utopie*, Kampen 1999